

Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение
средняя общеобразовательная школа с. Кундустуг Каа-Хемского района.

Согласовано:
Заместитель директора по ВР
Адыя /Адыя А.Н./
«29» 08 2025 года

Утверждаю:
Директор МБОУ СОШ
с. Кундустуг Каа-Хемского района
Давалай К.Н./
Приказ № 11 от «30» 08 2025 г.

ПРОГРАММА
курса внеурочной деятельности
«Торээндылым»
для 2 класса
на 2025-2026 учебный год

Направленность: общеинтеллектуальная
Возрастная категория: 7-11 лет
Срок реализации программы: 4 год
Тип программы: линейная
Количество часов в год: 34 часов

Разработал(а):
Адыя Ольга Борисовна
педагог дополнительного образования

Кундустуг
2025

Тайылбыр бижик

«Торээн дылым» деп кичээлден дашкаар ажил-чорудулгазынын ажилчын программазы өөредилгениң федералдыг күрүне стандартынга (ӨФКС-ФГОС) база дараазында доктаал-саавыырларга даянып кылдынган:

1. 2012 чылдың декабрь 29-та №273-ФХ дужаал-биле үнген база 2015 чылдың июль 27- ниң хүнүнде немелделер болгаш өскерилгелер киригени-биле Федералдыг хоойлу “Россия Федерациязының өөредилге хоойлузу”;
2. 2012 чылдын август 29-та №953/д-1 дужаал-биле үнген Тыва Республиканың баазалыг өөредилге планы
3. 2009.10.06 №373 дугаарлыг Россия Федерациязынын Ооредилге ямызынын дужаалы-биле бадылаан ооредилгенин федералдыг куруне стандарттарынын эге ниити ооредилгези;
4. 2010.12.29 №189 (2011.03.03 Россиянын Минюста буруткеткен, буруткел дугаары 19993) «Ооредилге албан черлеринге ооредилгенин организаастаарынын байдалдарынга санитар-эпидемиологтук негелделер» деп 2.4.2.282-10 СанПинни бадылаарынын дугайында доктаал;
5. М БОУ СОШ с Кундустуг уставы;
6. МБОУ СОШ с Кундустуг ооредилге планы.

Тыва дыл – аныяк бижиктиг дылдарның бирээзи. Тыва дылды башкылаашкынын шынарын бедидиринче башкыларга кол сорулга салдынган.Келир уенин салгакчылырын торээн дылынга ынак,ону унелеп билир кылдыр ооредир, кижизидер.А ону канчаар боттандыраы башкыларнын чогаадыкчы чоруундан,кичээлге янзы буру аргалар, методтарны ажыглаарындан хамааржыр.Кичээлдер уругларга солун,чаа чуулдерни берип, кичээнгейин хаара тудуп турар . Амгы үеде ооң янзы-бүрү талаларын шинчилээр ажилдарны чүгле дыл эртемденнери чорудуп турар эвес, аңаа өөреникчилер шичилел ажилдар дузазы-биле база хире-шаа-биле киржип турар.

Тывызыксыг тыва дылым деп программаны тургузарда орус дылдын «Занимательная грамматика», «Занимательный русский язык» деп программаларны ооренип коргеш, аңаа даянып тыва дылга ажыглап болгу дег чуулдерге ундезилеп уннер,ужуктер,состер –биле оюн хевирлиг онаалгаларны,мергежилгелерни,айтырыгларны,бодалгаларны,кроссворд,ребустарны тургускаш ажыглаарга оореникчилернин угаап бодаары,состерни шын бижири,бижик демдектерин сагыры база дыл талазы-биле билии быжыгып ханылаарынга салдарлыг .

Оюн хевирлиг онаалгаларны, мергежилгелерни, айтырыгларны, бодалгаларны, ребустарнын, кроссвордтарны, состер, ужуктер, уннер-биле ажилдарны методика ёзугаар кажан ажыглап болурун мынчаар сумелеп турар:

1. Теманы ооренип дооскаш, уругларнын билиин хынаар сорулга-биле чорудар
2. Туннел болгаш катаптаашкын кмчээлдернин онаалгаларынга оюннар дузазы-биле хынаары
- 3.Кичээлден дашкаар ажил-чорудулганы кыска уе тургузунда ажыглаар мергежилгелерни башкы уругларнын хар-назынын аайы –биле дууштур, бодунуу-биле таарыштыр тургузуп алыр

Ол ышкаш Россия Федерациязының школалары амгы үеде федералдыг күрүнениң өөредилге стандарттары ёзугаар ажылдап эгелээн болгаш өөредилге планнарында аңаа тускай шактарны аңгылаан.

Кичээлден дашкаар ажил-чорудулга, кичээлге бодаарга, өөреникчилерниң эстетиктиг культуразын элээн делгемчидер. Моон алгаш көөрге, өөреникчилерни кичээлден дашкаар ажил-чорудулгаже хаара тудары – амгы үениң негелдези. Тыва дыл, литературлуг номчулга кичээлдеринге уругларның сонuurгалын бедидериниң бир аргазы – кичээлден дашкаар ажил-чорудулгаже киирери.

Кичээлден дашкаар ажил-чорудулга – өөредиглиг болгаш кижизидилгелиг класстан дашкаар чорудар ажилдарның бирээзи. Ооң өөредиглиг уjur-дузаны: өөреникчилерниң кичээлдерге алган билиглерин болгаш чаңчылдарын немээр, делгемчидер база ханыладыр; бердинген темазынга хамаарышкан материалдар чыып, оларны системажыдып, сайгарып, түннел үндүреринге өөредир; словарьлар болгаш өске-даа немелде литература-биле таныжар; кезжээлер, мөөрейлер, делгелгелер организаастаар; көргүзүг материалдары белеткээр — бо бүгү өөреникчилерниң бот-идепкейин болгаш сонuurгалын бедидеринге улуг уjur-дузалыг.

Кичээлден дашкаар ажил-чорудулганың темазын шилээниниң чугулазы

Дыл — ниитилелде эң-не кол шимчедикчи чепсек. Өөреникчи кижиде бодунуң төрөөн дылының тыптып сайзырап келген төөгүзүн, ооң ниитилелде амгы үеде туружун сайгарып боданып өөренири амгы үениң негелдези. «Тыва дыл» эртемин өөредир шактарның эвээжи-биле уругларга немелде кичээлди шак бо эртемге эрттирери чугула чүүл болуп турар. Ооң-биле чергелештир уругларның эртемге сонuurгалын көдүрүп, төрөөн дылынга ынакшылын күштелдирер.

Кичээлден дашкаар ажил-чорудулганың сорулгалары

Өөредиглиг:

- өөреникчилерни «Тыва дыл» эртеминге сонuurгалдыг кылдыр өөредир;
- тыва дылды амыдырал-биле холбап, бүгү талалыг сайзыраңгай, бедик культуралыг, чараш мөзү-шынарлыг, чогаадыкчы арга-шинектиг кижини хевирлээр;
- уругларны бот-тывынгыр, чогаадыкчы ажылдап өөредир.

Сайзырадыр:

- уругларның амыдыралче бот-тускайлаң медеделдиг көрүжүн хевирлеп, чогаадыкчы арга-шинээн сайзырадыр;
- аас болгаш бижимел чугааны делгеренгей, утказынга дүүштүр шын ажыглап, сайгарарын сайзырадыр.

Кижизидилгелиг:

- сагыш-сеткили байлак, мөзү-бүдүжү чаагай, эптиг-чөптүг;
- кижилерге, төрөөн черинге, бойдузунга ынак, хумагалыг;
- хамааты бот-меделери бедик, ада-чурт төөгүзүн үнелеп билир
- номчулгага сонuurгалдыг, чогаадыкчы езу-биле боданып, бодунуң туружун амыдыралдың кандыг-даа байдалында камгалап билир кижини кижизидер.

Планныг түннелдер (ФКӨС-туң негеледелери-биле):

Предметтиг түннелдер (предметные):

- тыва дылдың теориялыг билиглери;
- төрөөн чериниң төөгүзү;
- тыва дылдың тывылганы;

— тыва дылдың адырларына янзы-бүрү интеллектуалдыг оюннарның билиглери (лексика, фонетика, грамматика)

Бот-тускайлаң түңнелдер:

- мөзү-шынары бедик, бот-сайзыраңгай чогаадыкчы кылдыр ажылдап өөрөнгени;
- ада-өгбезиниң төөгүзүн, чаагай чаңчылдарын билип чоруур кылдыр хевирлээри;
- тыва чоннуң, күрүнениң төлээзи кылдыр санап, ооң улусчу ужурларын сагып, салгап кижизидери;
- төрөөн чуртунга, ие дылынга, чонунга хумагалыг, ынак болур;
- бодунуң үзел-бодалын бот-тодарадып, бот-углап, бот-сайзырадып билир;
- чаа билиглер шиңгээдип алырын медреселдии-биле угаап билир;
- патриотчу тура-соруктуг, күш-ажылга ынак, эртем-билигже чүткүлдүг, кадык амыдыралдыг болур.

Метапредметтиг түңнелдер:

- чүгө өөренириниң сорулгаларын билип, ону янзы-бүрү аргалар-биле чедип алырын билир;
- чидиг айтырыгларны чогаадыкчы арга-биле дилеп тывары;
- кылыр чүүлүн сорулгазының аайы-биле күүседип, планнап, доозуп билир;
- өөрөнгө чүүлдерин системажыдып билир;
- янзы-бүрү медээ алыр чүүлдерни тып билири (словарьлар, номнар, интернет четкизинде сайтылар, энциклопедиялар, библиотека, картотека, номчулга залы...)
- кижиги бүрүзүнүң бодалын дыңнап, чөпшээрэжиң, эдип билири;
- коллективтиг ажылдажылга үезинде кылыр чүүлүн хуваап, демнежиң, юодунуң үлүүн кирип, бот-боттарын хынажып билири;
- тыва дылдың өске эртемнер-биле холбаалыын болгаш ооң ужур-утказын билири;
- тыва дылга хамаарышкан билиглерин билдилиң ажыглап, бедик чугаа культууралыг болур.

Программаның утказы

«Төрөөн дылым» деп кичээлден дашкаар ажыл-чорудулгага планнаттынган программа 270 шакка планнаттынган. Программа 1-4 класстын оореникчилеринин назы-харына дууштур тургустунган. Неделяда 2 шак. Программа ниитизи-биле ургуларның ниити кругозорун, культуразын бедидип, дыл-домаан сайзыратпышаан, колдуунда янзы-бүрү оюннар хевиринге эртер.

Программа 135 шакка кордунген.

- 1 класс – 66 шак (теориязы – 10 шак, практиктиг кезээ – 56 шак)
- 2 класс – 68 шак (теориязы – 14 шак, практиктиг кезээ – 54 шак).
- 3 класс – 68 шак (теориязы – 14 шак, практиктиг кезээ – 54 шак).
- 4 класс – 68 шак (теориязы – 14 шак, практиктиг кезээ – 54 шак)

Ооредилге-тематиктиг планнашкыны (1 класс)

№ дуга ары	Ооренир чуулдун кезектери, теманын ады	Шактар хуваалдазы			Хуну
		Шупту	Теориязы	Практика	
	Эн эргим болгаш эки состер	20	4	16	
1	Кирилде кичээл. Тыва дылдын ужур-дузазы	2	2		
2-4	Хуулгаазын состер	6	2	4	
5-7	Эн кол состер	6		6	
8-9	Эн эргим состер	4		4	
10	Байырлал «Эвилен-ээлдек Хун»	2		2	
	Состун кайгамчыктыг хуулушкуну	20	4	16	
1-2	Оюннар «Аза берген ужуктер», «Ужукту неме»...	4	2	2	
3-4	Оюннар «Чаштына берген сос», «Чангы»...	4		4	
5-6	Состер-биле оюн	4		4	
7-9	Оюннар «Телефон»...	6	2	4	
10	Байырлал «Будалдырышкын»	2		2	
	Состун иштинде уннер	20	2	18	
1-2	Оюннар «Шын ада», «Дурген чугааны катапта»	4	2	2	
3-4	Дурген чугаалар	4		4	
5-6	Аннар школазы	4		4	
7-8	Оюннар	4		4	
9-10	Моорейлер дурген чугаага, когудуглерге...	4		4	
	Состерни тема аайы-биле болуктээри	6		6	
1	Оюннар «Кым? база Чуу?», «Кандыг?», «Чуну кылып тур?»	2		2	
2	Оюннар «Унуштер», «Дириг амытаннар», «Чылдын уелери» оон-даа о.	2		2	
3	КВН	2		2	

Ооредилге-тематиктиг планнашкыны (2 класс)

№ дуга ары	Ооренир чуулдун кезектери, темазы	Шактарнын саны			Хуну
		Шупту	Теориязы	Практиказы	
	Сос бе азы сос эвес бе?	8	4	4	
1-2	Кирилде кичээл. Оюн «Сос бе азы...?»	4	2	2	
3-4	Оюннар «Состу тургус», «Состу тып»	4	2	2	
	Хой уткалыг состер	20	4	16	
1-4	Состун ангы-ангы уткалары	8	2	6	

5-9	Оюннар «Баштар болгаш кудуруктар дугайында», «Ийи уткалыг»	10	1	8	
10	Викторина «Состун утказын тып»	2		2	
	Ийис - состер	20	4	16	
1-5	Омонимнер. Оюн «Кым силер?»	10	2	8	
6-9	Оюннар «Думчуунга кертип ал», «»	8	2	6	
10	Викторина «Ийис -состер»	2		2	
	Состер - эжишкилер	20	2	18	
1-3	Чоок уткалыг состер. Оюн «Билбеспей»	6	2	4	
4-5	Улегер домактар иштинде кирген чоок уткалыг состер	4		4	
6-7	Дорт ужук-биле	4		4	
8-9	Тоолда ындыг боор ийик бе?	4		4	
10	КВН «Состер-эжишкилер»	2		2	

Ооредилге-тематиктиг планнашкыны (3 класс)

№п/ п	Ооренир чуулдун кезектери,темазы	Шактарнын хуваалдазы			Хуну
		Шупту	Теория зы	Практик а	
	Состер-удурланыкчылар	20	2	18	
1-4	Антонимнер. Оюннар «Состу тып»...	8	2	6	
5-9	Оюннар «Улегер домакты уламчыла...»	10		10	
10	Ойнап тургаш оорениили	12		1	
	Оларны чуге ынчаар адаарыл?	20	4	18	
1-5	Состер канчап тыптып келгенил?.	10	2	8	
6-9	Чуу деп кужул? Чуу деп аныл? Чуу деп балыгыл?	48	2	6	
10	Состер байырлалы	2		2	
	Эргижирээн состер	20	6	14	

1-5	Архаизмнер-эргижирээн сосер	10	6	4	
6-9	Тоогу билбес тоорээр,торел билбес турээр?	8		8	
10	Проект «Билдинмес сосер»	2		2	
	Чаа сосер	8	2	6	
1-2	Неологизмнер. Оюн «Чаа сосу тып?»	4	2	2	
3	Ойнап тургаш оорениили	2		2	
4	Толевилел «Неологизмнер - чаа сосер»	2		2	

Ооредилге-тематиктиг планнашкыны (4 класс)

№ п/п	Ооредир чуулдун кезектери, темазы	Шактар хуваалдазы			хуну
		Шупту	Теория зы	Практик а	
	Оске дылдан келген сосер	20	2	18	
1-4	Тыва дылда келген аалчылар.	8	2	6	
5-9	Оюннар «Аалчыны тып», «Ол кайбын келгенил?»	10		10	
10	Толевилел «Сосер – аалчылар»	1		1	
	Чардынмас сос каттыжыышкыннары	20	2	18	
1-4	Быжыг сос каттыжыышкыннары.	8	2	6	
5-9	Ойнап тургаш оорениили	10		10	
10	Толевилел «Тыва дылда быжыг сос каттыжыышкыннары»	12		2	
	Часпас бижикчи (Грамотейка)	20	12	8	
1-2	Тыва бижиктин тоогузу	4	4		
3-4	Баштайгы тыва алфавиттин тургузукчулары Викторина «Ном дугайында чугаалажыылынар»	4	4		
5-6	Оюн «Шын адап, бижип оорен»	4	2	2	
7-9	Викторина «Часпас бижикчи». Оюн «Угаанныгбай»	4	2	2	

10	Проект «Ном-кижинин оннуу»	4			
	Состер дугайында	8		8	
1-2	Состер дугайында чуну билдивис? Викторина «Сос чуну чажырып турарыл?»			4	
3	Моорей «Торээн дылын билир сен бе?»			2	
4	Моорейнин сайгарылгазы. Туннел катаптаашкын			2	

Литература даңзызы

1. Алдын-оол Х.С. Аянныг номчулга. – Кызыл: Тываның ном үндүрер чери, 1983
2. Александрова Г.В. Проектная деятельность на уроках русского языка в 5-9м классах. Пособие для учителей. – М: Балласс, 2010
3. Бавуу-Сюрюн М.В., Ондар О.М. Тыва дыл талазы-биле сургуулдарның эртем-шинчилел ажылдарының тематиказы болгаш үлегерлери. — Абакан, 2007
4. Бавуу-Сюрюн М.В., Куулар Ч.К. Тыва дылдың лексиказынга факультативтер. – Кызыл, 2005
5. «Башкы» журналдары
6. Ооржак С.Т. Журналистиканың үжүглели. Немелде өөредилге ному. Кызыл: ОАО «Тываполиграф», 2012
7. Интернет- ресурста сайтылар

Всего пронумеровано и
пронумеровано 9 листов.
Директор МБОУ СОШ с. Кундусту
Давадай К. Н.

